

GIORGIO
BASSANI

Ochelarii cu ramă
de aur

Traducere din limba italiană și note de
Rodica Locusteanu

Deși timpul i-a cam împrăștiat, nu se poate spune că sunt puțini la Ferrara cei care-și mai amintesc de doctorul Fadigati (Athos Fadigati), otorinolaringologul ce-și avea cabinetul și casa pe Strada Gorgadello, la doi pași de piața de zarzavaturi, și care a sfârșit atât de tragic, sărmanul, cu toate că, atunci când venise, în tinerețe, din Veneția, pentru a se stabili în orașul nostru, părea sortit unei cariere absolut normale, liniștite și chiar demne de invidiat.

Era prin '19, imediat după Primul Război Mondial. Din cauza vârstei mele de atunci, nu pot oferi decât o imagine destul de vagă și de confuză asupra epocii. Cafenelele din centru erau arhipline de ofițeri în uniformă; pe Bulevardul Giovecca și pe Bulevardul Roma (rebotezat astăzi Bulevardul Martirilor Libertății) treceau aproape în fiecare clipă camioane cu steaguri roșii fluturând în vânt; pe schelele care acopereau fațada în construcție a Palatului Asigurărilor Generale era întinsă o enormă pânză publicitară de un roșu stacojiu, care-i invita atât pe prietenii, cât și pe dușmanii socialismului să bea în deplină armonie **APERITIVUL LENIN**; aproape zilnic izbucneau încăierări între țărani și muncitorii maximaliști, pe de o parte, și foștii luptători întorși de pe front, pe de altă parte. Această atmosferă febrilă de agitație și zăpăceală generală, în care

și-au petrecut copilăria cei ce aveau să devină adulți în următorii douăzeci de ani, i-a fost probabil favorabilă venețianului Fadigati. Într-un oraș ca al nostru, unde tinerii de familie bună s-au încăpățânat mai mult ca oriunde să nu se întoarcă după război la profesiunile liberale, e lesne de înțeles că a putut prinde rădăcini, trecând aproape neobservat. Fapt este că în '25, când efervescența a început să se potolească și la noi, iar fascismul, organizat într-un mare partid național, a fost în stare să le ofere aranjamente avantajoase până și celor veniți la urmă de tot, Athos Fadigati era deja bine instalat în Ferrara, posesor al unui magnific cabinet particular și, pe deasupra, directorul secției de nas-gât-urechi din noul Spital Orașenesc Sant'Anna.

Se poate spune că-și găsisse norocul. Nu mai era foarte tânăr și avea aerul că nu fusese niciodată, și dorise să plece din Veneția (după cum povestise odată el însuși) nu atât ca să facă avere într-un oraș străin, cât ca să fugă de atmosfera deprimantă a unei case mari de pe Canal Grande, unde-și văzuse stingându-se în câțiva ani cei doi părinți și o soră nespus de dragă. Plăcuse modul său politicos, discret de a se purta, faptul că era evident dezinteresat, omenosul său spirit de caritate față de bolnavii mai săraci. Dar mai înainte de orice, înfățișarea a fost cea care a pledat în favoarea lui: ochelarii cu ramă de aur, cu strălucirea lor simpatică deasupra obrazilor slabi de culoare pământie, corpul gras, de cardiac congenital, a cărui grăsime nu era deloc dezgustătoare, scăpat prin miracol de criza pubertății și veșnic îmbrăcat în stoffe moi de lână englezească (din cauza sănătății, în timpul războiului nu putuse activa decât

la Serviciul de Cenzură al Poștei). Cert este că, încă de la prima vedere, avea ceva atrăgător și liniștitor.

Mai târziu, clinica particulară din Strada Gorgadello, unde primea de la patru la șapte în fiecare după-amiază, a fost o încununare a succesului.

Era o clinică într-adevăr modernă, așa cum niciun doctor din Ferrara nu mai avusese până atunci. Dotată cu un cabinet medical impecabil, care, în privința eficienței, curățeniei și chiar a lărgimii, nu putea fi comparat decât cu cele de la Sant'Anna, mai dispunea de încă opt camere ale apartamentului de alături și de tot atâtea mici săli de așteptare pentru public. Concetățenii noștri, îndeosebi cei mai de vază, au fost uluiți. Deveniți brusc intoleranți față de dezordinea pitorească, să zicem, dar de fapt mult prea familiară și pe undeva echivocă, în care ceilalți trei sau patru bătrâni specialiști continuau să-și primească clientela, s-au emoționat ca în fața unui omagiu adus lor în mod special. Nu se mai săturau să repete: „Uimitor!“. La Fadigati dispăruseră acele așteptări interminabile, grămadă unii peste alții ca animalele, ascultând prin pereții despărțitori subțiri vocile când mai apropiate, când mai depărtate ale diverselor familii vesele și numeroase, în timp ce, la lumina slabă a unui bec de douăzeci, ochiul ce dădea ocol zidurilor triste nu se putea opri decât pe câte un NU SCUIPAȚI! de majolică, pe vreo caricatură a unui profesor universitar sau a unui coleg, ca să nu mai vorbim de alte imagini și mai triste, bune de sperietori, reprezentând niște pacienți cărora li se făcea clismă cu niște clistire uriașe în fața unui întreg corp universitar, sau laparotomia de care se îngrijea

rânjind chiar Moartea travestită în chirurg. Cum, oare, de putuseră suporta până atunci un asemenea tratament demn de Evul Mediu? Cum?

Foarte repede, a merge la Fadigati devenise ceva mai mult decât o modă, un obicei reconfortant și binefăcător. Mai ales în serile de iarnă, când vântul înghețat se strecura șuierând din Piața Catedralei pe Strada Gorgadello, burghedul bogat, înfolit în haina groasă de blană, sub pretextul celei mai vagi dureri în gât, simțea o reală satisfacție să intre pe ușa întredeschisă, să urce cele două rânduri de scări și să sune la ușa cu geamuri. Dincolo de magicul pătrat de lumină pe care-l deschidea înaintea lui o infirmieră în halat alb, veșnic tânără și surâzătoare, găsea caloriferele duduind, așa cum nu se întâmpla nu numai la el acasă, dar nici măcar la Clubul Comercianților sau la cel al Uniunii. Găsea fotolii și divane la discreție, măsuțe încărcate cu cele mai noi tipărituri, abajururi ce răspândeau o lumină albă, puternică, generoasă. Găsea covoare care-l invitau să pășească, atunci când se plictisea să dormiteze la căldurică sau să răsfoiască revistele ilustrate, dintr-un salon în altul, privind tablourile și stampele vechi sau moderne agățate pe pereți unele lângă altele. În sfârșit, găsea un medic binevoitor și sociabil, un adevărat domn, care, în timp ce-l invita personal „dincolo“ ca să-i examineze gâtul, părea mai degrabă preocupat să afle dacă pacientul său avusese ocazia să-l asculte, acum câteva seri, la Teatrul Orășenesc din Bologna pe Aureliano Pertile în *Lohengrin*; sau, eventual, dacă văzuse bine, pe cutare perete din cutare salon, cutare tablou al lui De Chirico sau acel mic Casorati, și dacă-i

plăcuse cel al lui De Pisis; și era uimit la culme dacă pacientul mărturisea nu numai că nu-l cunoaște pe De Pisis, dar nici măcar nu știuse până atunci că Filippo De Pisis era un tânăr și foarte promițător pictor ferrarez. În concluzie, era un mediu comod, plăcut, elegant și, pe deasupra, stimulator pentru intelect. Unde timpul, blestematul de timp care a fost întotdeauna cea mai grea problemă pentru provinciali, trecea de-ți era mai mare dragul.

Nu există ceva care să stârnească mai mult interesul indiscret al lumii bune din provincie ca dorința firească de a păstra distincția între viața particulară și cea publică. Ce se petrecea cu Athos Fadigati după ce infirmiera închidea ușa cu geamuri a clinicii în urma ultimului pacient? Modul nu prea limpede sau, în orice caz, nu tocmai normal în care-și petrecea doctorul serile ațâța încontinuu curiozitatea în privința lui. Da, exista ceva greu de înțeles la Fadigati. Dar la el și lucrul acesta plăcea, și lucrul acesta constituia o atracție.

Toți știau cum își petrece diminețile și nimeni n-avea nimic de zis despre ele.

La nouă era deja la spital și, ba cu vizitele, ba cu operațiile (pentru că opera; și nu era zi în care să nu aibă de scos niște amigdale sau de extirpat o apofiză mastoidă), o lungea așa până pe la unu. După care, între unu și două, putea fi deseori întâlnit întorcându-se pe jos, pe Bulevardul Giovecca, cu pachetul cu ton în ulei sau cu mezeluri agățat de degetul mic și cu *Corriere della Sera* ieșindu-i din buzunarul pardesiului. Deci lua prânzul acasă. Și cum nu avea bucătăreasă, iar femeia de serviciu, angajată doar pentru jumătate de zi, care-i făcea curățenie în casă și în cabinet, se prezenta abia la trei, cu o oră înaintea infirmierei,

însemna că-și pregătea singur tradiționalele spaghete, ceea ce era deja destul de ciudat.

De asemenea, la cină, îl așteptau degeaba în singurele restaurante care, la vremea respectivă, se bucurau de un oarecare renume: la Vincenzo, la Sandrina, la Tre Galletti sau la Roveraro, pe Intrarea Granchio, a cărui bucătărie cu specific familial atrăgea atâția alți celibatari de vârstă mijlocie. Dar aceasta nu însemna că mânca acasă, ca la prânz. Seara nu rămânea niciodată acasă. Dacă treceai pe la opt, opt și un sfert pe Strada Gorgadello, era ușor să-l surprinzi chiar în clipa când pleca. Mai întârzia un moment în prag, privind în sus, la dreapta și la stânga, parcă nesigur de ora și de direcția în care s-o ia. În fine, pornea, amestecându-se în mulțimea care, la ceasul acela, fie vară, fie iarnă, se preumbla încet prin fața vitrinelor luminate din Strada Bersaglieri del Po ca prin fața magazinelor venețiene.

Unde se ducea? La plimbare, rătăcind la întâmplare, aparent fără nicio țintă.

După o zi de muncă intensă, probabil că-i plăcea să se simtă în mijlocul mulțimii: mulțimea veselă, zgomotoasă, amestecată. Înalt, corpulent, cu pălăria lui moale cu boruri late, mănuși galbene, sau, iarna, cu paltonul căptușit cu blană de oposum și cu mânerul bastonului băgat în buzunarul drept, putea fi văzut între opt și nouă seara în oricare punct din oraș. Uneori puteai avea surpriza să-l zărești stând nemișcat în fața vitrinei vreunui magazin de pe Strada Mazzini sau de pe Strada Saraceno și privind atent peste umărul celui ce se afla înaintea lui. Deseori se oprea

lângă tarabele cu mărunțișuri și dulciuri ce se înșirau cu zecile de-a lungul părții sudice a Domului, în Piața Travaglio și pe Strada Garibaldi, uitându-se, fără să spună niciun cuvânt, la modesta marfă expusă. Dar Fadigati prefera să bată mai ales trotuarele înguste și arhipline din Strada San Romano. Dacă te întâlneai cu el sub porticurile scunde, unde stăruia un miros acru de pește prăjit, salamuri, vinuri și țesături ieftine, pline de lume, femeiuști, soldați, băieți, țărani ascunși în mantalele lor și așa mai departe, te uimea privirea lui vioaie, veselă, satisfăcută, zâmbetul ușor care-i plutea pe chip.

— Bună seara, doctore! striga careva după el.

Însă era un miracol dacă auzea și dacă, dus deja departe de valul de oameni, se întorcea să răspundă la salut.

Mai târziu, după zece, își făcea apariția la unul din cele patru cinematografe din oraș: Excelsior, Salvini, Rex sau Diana. Dar și aici prefera ultimele rânduri din stal în locul celor de la balcon, unde lumea bună se simțea în largul ei, ca într-un salon. Și ce jenant era să-l vadă jos, pe el, atât de bine îmbrăcat, amestecat cu cea mai mizerabilă „lume interlopă“. Era oare de bun-gust — suspinau ei întorcându-și întristați privirile în altă parte — să împingi atât de departe spiritul de *bohème*?

De aceea este ușor de înțeles de ce, prin '30, când Fadigati avea deja vreo patruzeci de ani, nu puțini începuseră să se gândească că ar trebui să-și ia cât mai curând o soție. Șopteau despre asta pacienții de pe fotoliile alăturate, chiar în salonașele clinicii din Strada Gorgadello, așteptând ca doctorul, cu totul neștiutor, să apară în ușa

anume rezervată acestor apariții periodice, invitându-i să treacă „dincolo“. O reluau, mai târziu, la cină, soții și soțiile, având grijă să nu priceapă copiii cu nasul în farfuria cu ciorbă, dar cu urechile ciulite, la cine se refereau. Și mai târziu, în pat — de data aceasta vorbind fără reținere — subiectul umplea de obicei cinci sau zece minute din jumătatea de oră atât de odihnitoare și plăcută, consacrată confidențelor și căscăturilor tot mai lungi, care precedau, de regulă, schimbul de săruturi și de „noapte bună“ conjugale.

Soților, ca și soțiilor, li se părea absurd ca un om de valoarea lui să nu se gândească să-și întemeieze totuși o familie.

Lăsând la o parte firea poate cam prea „de artist“, dar, în general, liniștită și serioasă, ce alt diplomat universitar din Ferrara, sub cincizeci de ani, se putea lăuda cu o situație mai bună ca a lui? Simpatizat de toți, bogat (în privința câștigului, ce să mai spunem, câștiga o grămadă!); membru efectiv al celor două mari Cluburi din oraș și, drept urmare, acceptat în egală măsură atât de burghezia mică și mijlocie formată din profesioniști și negustori, cât și de aristocrația, cu sau fără blazon, posesoare de patrimonii și moșii; beneficiind până și de carnetul de membru în Partidul Fascist pe care, deși el se declarase cu discreție „apolitic din fire“, secretarul federal în persoană ținuse să i-l dea cu orice preț; ce-i mai lipsea, dacă nu o femeie frumoasă, pe care s-o ducă duminică dimineața la San Carlo sau la Dom și, seara, la cinematograful, îmbrăcată în blănuri și încărcată de bijuterii, așa cum se cuvine? Și de ce

nu-și dădea deloc osteneala să privească un pic în jur și să găsească una? Dar poate, poate că era prins într-o relație de nemărturisit cu vreo femeiușcă oarecare, gen croitoreasă, guvernantă, servitoare și așa mai departe. Poate că, așa cum se întâmplă și cu alți doctori, îi plăceau numai infirmierele; și, cine știe, poate că tocmai de aceea cele care treceau an de an prin cabinetul său erau atât de drăguțe și atât de provocatoare. Dar chiar admitând că așa stăteau lucrurile (pe de altă parte, era curios că nu transpirase nimic precis în această privință), din ce cauză nu se căsătorea? Voia să aibă și el soarta pe care o avusese, la vremea lui, doctorul Corcos, directorul octogenar al spitalului, cel mai ilustru medic ferrarez, care, potrivit celor ce se spuneau, după ce se iubise ani în șir cu o tânără infirmieră, fusese constrâns la un moment dat de familia ei să rămână cu ea pe cap toată viața?

Și, în oraș, începuse deja căutarea febrilă a fetei cu adevărat demne să devină doamna Fadigati (dar una nu era bună dintr-un anumit motiv, alta din altul, niciuna nu părea destul de potrivită pentru însinguratul ce se îndrepta spre casă și pe care, în unele nopți, când ieșeau cu toții de la Excelsior sau de la Salvini în Piața Delle Erbe, se întâmpla să-l zărească departe, la capătul Străzii Listone, tocmai când dispărea în crăpătura întunecoasă, laterală a Străzii Bersaglieri del Po...) când, deodată, începură să circule, pornite nu se știe de unde, zvonuri ciudate, ba chiar foarte ciudate:

— Nu știi? Am impresia că doctorul Fadigati e...

— Stai să auzi noutatea. Îl cunoști pe doctorul Fadigati care locuiește pe Gorgadello, colț cu Bersaglieri del Po? Ei bine, am auzit că e...

III

Erau de ajuns un gest, o strâmbătură.

Era de ajuns să se spună că Fadigati era „așa“, că era „din ăia“.

Dar altă dată, cum se întâmplă când se vorbește de subiecte rușinoase, mai ales de inversiunea sexuală, câte unul arunca rânjind o vorbă în dialect, care, și la noi, e mult mai rău decât limba literară folosită de păturile superioare. Ca să adauge cu oarecare melancolie:

— Ei, ce să faci?!

— Și, totuși, ce om!

— Cum de nu ne-am gândit mai devreme?

Ca și cum n-ar fi fost foarte nemulțumiți că-și dădușeră seama de viciul lui Fadigati cu atâta întârziere (le trebuieră peste zece ani pentru asta!), ci mai degrabă liniștiți, în general zâmbeau.

În fond — exclamau ei ridicând din umeri —, de ce să nu recunoască, până și în această extrem de rușinoasă abatere de la normalitate, stilul omului?

Ceea ce-i împingea îndeosebi spre indulgență față de Fadigati și, după primul strigăt de uluire alarmată, chiar spre o oarecare admirație, era tocmai stilul, înțelegând prin stil în primul rând următorul lucru: discreția lui, efortul evident pe care-l făcuse și continua să-l facă pentru a-și

ascunde gusturile și a nu provoca un scandal. Da, spuneau ei, acum că secretul lui nu mai era un secret, acum că totul era limpede, în sfârșit înțeleseseră cum să se poarte cu el. Ziua, la lumina soarelui, să-și scoată pălăriile în fața lui; dar seara, chiar dacă ar fi fost împinși și lipiți de el de gloata de pe Strada San Romano, să nu arate că-l cunosc. Ca și Fredric March din *Doctorul Jekyll și domnul Hyde*, doctorul Fadigati avea două vieți. Dar cine nu are?

A ști însemna a înțelege, a nu mai fi curiosi, a „lăsa lucrurile în voia lor“.

Mai înainte, intrând într-un cinematograf, cel mai mult îi preocupase — după câte își aminteau — să se convingă dacă el era, ca de obicei, în ultimele rânduri. Îi cunoșteau obiceiurile și observaseră că nu se așeza niciodată. Străpungând cu privirile bezna, aplecați peste balustrada balconului, îl căutau jos, pe lângă pereții laterali, în apropierea ușilor de incendiu și a latrinelor, fără să se potolească până nu zăreau strălucirea specifică pe care ochelarii cu ramă de aur o aruncau din când în când prin negură și fum: o mică străfulgerare neliniștită, venită de la o depărtare extraordinară, aproape infinită... Dar acum! Acum ce importanță mai avea ca, după ce intrau, să aibă confirmarea prezenței lui acolo? Și de ce să mai aștepte, cu jena de pe vremuri, aprinderea luminii în sală? Dacă exista la Ferrara un burghez căruia i se recunoștea dreptul de a frecventa stalurile populare, de a se amesteca după plac și în văzul tuturor în mulțimea oribilă care ocupa „scaunele de lemn“ de o liră și douăzeci de centime, acesta nu putea fi decât doctorul Fadigati.

Absolut aceeași purtare la Clubul Comercianților și la cel al Uniunii, în cele două sau trei seri pe an când Fadigati se ducea acolo (cum spuneam, era membru al ambelor cluburi încă din 1927).

Dacă în trecut, văzându-l traversând sala de biliard, trecând fără să se oprească pe lângă mesele de poker și de *écarté*, fețele lor erau gata să-și ia o expresie oscilând între uimire și consternare, acum nu, erau rare privirile care se dezlipseau de pe postavul verde ca să-l urmărească până la ușa bibliotecii. N-avea decât să se închidă în bibliotecă, unde nu era niciun suflet viu, unde pielea fotoliilor reflecta slab flăcările tremurătoare ale șemineului, n-avea decât să se cufunde până la miezul nopții în lectura cărții științifice aduse de acasă; date fiind lucrurile, cine mai găsea ceva de obiectat la această ciudățenie?

Mai mult. Din când în când călătorea sau, potrivit spuselor sale, își permitea „câte o evadare“: la Veneția pentru Bienală, la Florența la Operă. Acum, când lumea știa, dacă se întâmpla să-l întâlnească noaptea târziu în tren, cum s-a întâmplat în iarna lui '34 cu un mic grup ce se dusesse la Florența la un meci de fotbal, nimeni nu-și mai permitea vorbele malițioase „Ia te uită cine-i aici!“, pe care ferrarezii le schimbă de regulă între ei îndată ce se află dincolo de teritoriul îngust, cuprins între malurile paralele ale râurilor Reno și Pad. Foarte prevenitori, după ce-l invitaseră să ia loc în compartimentul lor, bravii noștri sportivi, care în mod cert nu erau niște melomani (numai când auzeau numele lui Wagner simțeau că se cufundă într-un ocean de deznădejde!), au stat cumiți, ascultând

povestirea înflăcărată a lui Fadigati despre *Tristan* pe care Bruno Walter îl dirijase chiar în după-amiaza aceea la Teatrul Orășenesc din Florența. Fadigati a vorbit despre muzica din *Tristan*, despre interpretarea admirabilă a „maestrului german“ și, mai ales, despre actul al doilea al operei care, spunea el, „nu e decât un lung plâns de iubire“. Insistând asupra banchetei, acoperită toată cu ramuri înflorite de trandafiri, simbol clar al patului nupțial, pe care Tristan și Isolda cântă trei sferturi de oră neîntrerupt, mai înainte de a se duce să se cufunde, îmbrățișați, în noaptea eternă a morții, Fadigati își închidea pe jumătate ochii în spatele ochelarilor, surâzând extaziat. Iar ei nu suflau, îl lăsau să vorbească. Se limitau să schimbe, pe furiș, câte o privire înfiorată.

Prin conduita lui ireproșabilă, Fadigati favoriza largul spirit de toleranță din jurul său.

În fond, ce se putea spune concret despre el? Exact invers decât ceea ce te puteai aștepta de la alte persoane, ca de pildă doamna Maria Grillanzoni, o septuagenară din aristocrația noastră cea mai aleasă, ale cărei impetuoase încercări de seducere a băieților de prăvălie de la băcănii sau măcelarilor care-i veneau în casă dimineața erau pe buzele tuturor (și, din când în când, orașul mai afla încă o noutate pe seama ei, de care bineînțeles râdea, dar pe care o blama), erotismul lui Fadigati oferea garanția că va rămâne între anumite limite de decență.

Numeroșii lui prieteni și judecători se declarau mai mult ca siguri de lucrul acesta. E adevărat că la cinematograf — erau obligați s-o recunoască — se ducea întotdeauna

în apropierea grupurilor de soldați, de unde învinuirea, aparent întemeiată, a unei „slăbiciuni“ pentru militari. Dar — reluau ei energici — era la fel de adevărat că nicio dată nu-l văzuseră pe bietul de el apropiindu-se dincolo de o anumită limită, însoțindu-l pe vreunul pe stradă și, cu atât mai puțin, niciun tânăr lăncier din Unitatea de cavalerie Pinerolo, cu calpacul înalt tras pe ochi și cu sabia grea zornăindu-i sub braț, nu fusese surprins trecându-i pragul la ore dubioase. Rămânea însă fața lui: gravă, cenușie, cu trăsăturile crispate de o permanentă neliniște secretă. Doar fața amintea ce *căuta*. Cât privește cum și unde găsea, cine era în stare să vorbească în cunoștință de cauză?

În orice caz, din când în când se auzea vorbindu-se și despre aceasta. Uneori la interval de ani de zile, cu înceti-neala și îndărătnicia cu care, din adâncurile nămolose ale unor mlaștini, rare bule de aer se ridică și se sparg în tăcere la suprafață, se spuneau nume, erau indicate persoanele, erau precizate împrejurările.

Îmi amintesc bine că, în jurul lui '35, numele doctorului Fadigati era de obicei asociat cu cel al unui oarecare Manservigi, un agent de circulație cu ochi albaștri și reci, pe care, atunci când nu dirija solemn traficul bicicletelor și automobilelor la intersecția Bulevardului Roma cu Bulevardul Giovecca, noi, copiii, aveam câteodată surpriza să-l întâlnim, aproape de nerecunoscut în modestele lui haine civile, asistând, cu o scobitoare în gură, la interminabilele noastre partide de fotbal ce se prelungeau deseori până pe înserat. Mai târziu, prin '36, s-a auzit despre altul: un oarecare Trapolini, ușier la primărie, o